

**ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ
МІФОЛОГІЧНИХ ОБРАЗІВ ТА ІСТОРИЧНИХ ПОСТАТЕЙ
У ЗБІРЦІ ОПОВІДАнь «ЛЕГЕНДИ СТАРОКІЇВСЬКІ»
НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ**

Ковальчук Ю. А.

ВСТУП

На початку ХХ ст. в українську літературу повертаються ті письменники та митці, які за певних обставин були не визнані чи забуті. До таких постатей належить Наталена Королева. Ця письменниця, постать якої збирала навколо себе багато суперечностей як за життя, так і по смертю, внесла в українську літературу новий подих, піднісши її до європейського рівня.

Тільки в 1988 р. ми дізнаємось про Наталену Королеву, творчість якої мала б стати окрасою будь-якої розвиненої європейської літератури. Наталена Королева не належить до українських емігрантів. Не українка за походженням і освітою, вона прийшла в українську літературу «з інших далеких шляхів на шлях українського письменства»¹.

Так, дослідники життя і творчості Наталени Королевої розділилися на два табори: ті, які письменницю не вважають україркою за походженням, і ті, які доводять, що Наталена Королева була не тільки україркою за родовою приналежністю (бабуся Теофіля (мама батька) проживала на Волині, де пройшло і дитинство авторки), а й за світосприйняттям та переконаннями.

Наталена Королева – видатне явище в історії української літератури. Вона внесла в українську прозу нові теми з античного і європейського світу, успішно продовживши традиції Лесі Українки (у творах Наталени Королевої так само, як і в Лесі Українки, є міфологічні теми – мавки, русалки, перелесники; біблійні теми – уведення християнства, хрещення Русі, біси тощо: «Легенди старокиївські», «1313», “Quid est veritas?”). У процесі опрацювання історичних і біблійних тем письменниця свідомо обходила теми

¹ Мишанич О. Повернення. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : АТ «Обереги», 1997. 336 с.

української історії, але намагалася бодай якимись невидимими гранями пов'язати світ стародавніх Скіфії, Русі й України зі світом античності й середньовіччя. Вона оновила деякі прозові жанри в українській літературі: довела до класичної віртуозності жанр історичної повісті, розкувала жанр літературної легенди, вдало поєднала язичницький, античний, скіфський і староруський світи з біблійними, християнськими².

Кожен твір Наталени Королевої – це художній шедевр, у якому чітко простежуються «авторська модель» (Н. Астрахан) та стиль письма. Авторка намагалася якомога яскравіше ідентифікувати українську культуру, українську літературу як одну із провідних європейських.

Увесь спектр міфологічних та літературних джерел авторка втілила у своїй легендарній збірці оповідань «Легенди старокиївські», де зображені міфологічні образи, символи, історичні постаті.

За допомогою інтертекстуальної інтерпретації авторка виводила читачів на новий рівень сприйняття. Кожен герой (навіть найвідоміший у міфічному чи історичному світі) відіграє нову роль. Авторка не переказувала читачам уже всім відомі сюжети міфів народів світу, зокрема і слов'янських, не констатувала історичні бувалі факти. Наталена Королева всіх своїх персонажів переносила в «інший дивосвіт» (О. Мишанич).

Її задум – це гра фантазії реципієнтів, психологічне та семіотичне сприйняття її творчості. Уже відоме інтерпретувати та показати в новому світлі.

Авторку надихало бажання поринути у світ прекрасного, світ фантазії, уникнути реалій жорстокості³.

Провідний принцип творчості Наталени Королевої, зокрема у збірці «Легенди старокиївські», – це створення та подача свого ставлення, світосприйняття саме через інтертекстуальні вкраплення за допомогою інтерпретації твору.

² Мишанич О. Повернення. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : АТ «Обереги», 1997. 336 с.

³ Голубовська І. Виплекані мрією і любов'ю. *Слово і час*. 2002. № 11. С. 41.

1. Інтертекст збірки «Легенди старокиївські» Наталени Королевої

Кожен текст автор і читач мають сприймати крізь призму свого світогляду та світосприйняття. Предметом теорії сприйняття та розуміння тексту є його структурні та функціональні характеристики, які сприяють реалізації когнітивного процесу (сприймання, розуміння, тлумачення текстової єдності – комунікативної одиниці найвищого рівня, цілого мовного твору). Текст утворюється в разі виникнення визначеної настанови, функціонує в комунікативних умовах. Тому текст досліджується як результат комунікативності та діяльності автора й інтерпретатора.

Під час читання творів Наталени Королевої у реципієнтів починають активуватись усі людські когнітивні процеси. Авторка у збірці «Легенди старокиївські» (25 легенд-оповідань, які не пов'язані одним сюжетом, поділені на три тематичні цикли: скіфський, цикл Київської Русі, цикл Києво-Печерського патерика) створює діалог між художнім полотном, читачем та інтерпретованим минулим. Вона переносить читачів у ту епоху, якій притаманний той чи інший змальований колорит.

За допомогою прийому інтертекстуальності авторка грає на уяві, знаннях, сприйнятті та психології своїх читачів.

Наталена Королева знайшла в українській літературі свій індивідуальний художній світ, для якого характерні симбіоз східних і західних культур, язичницьких і християнських, синтез романського, арабського, греко-римського, візантійського і слов'янського стилів. Саме це посприяло авторці щодо введення у свій творчий доробок легенд міжтекстових зв'язків (інтертекст) та героїв уже відомих сюжетів.

У центрі її уваги – людина, її духовний світ. Герої творів письменниці – люди непересічні, біблійні, античні та міфологічні постаті, лицарі, винахідники, яких об'єднує жаждоба знань, пошук істин, утверджень високих ідеалів загального добра, братерства і любові.⁴

Інтертекст для авторки – це тільки тло, задній план, а на передньому герої живуть по-новому, «омріяному».

⁴ Мишанич О. Повернення. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : АТ «Обереги», 1997. 336 с.

Інтертекст – сама неможливість побудувати життя за межами певного безкінечного тексту⁵.

Інтертекстуальні вкраплення дослідники розглядають через дефініції алюзій як об'єкт дослідження в семиотичі.

На пострадянському просторі в літературознавчих студіях представлені такі магістральні напрями тлумачення алюзій: різні форми наявності одного тексту в іншому, філологічний вертикальний контекст загалом, пряма чи прихована цитата, натяк на будь-який інший текст, референція поза літературною реальністю, референція до літературних текстів⁶.

Зважаючи на критерій семантичного навантаження алюзивних елементів і трансформації внутрішнього коду повідомлень, О. Ярема розрізняє чотири групи алюзій: апелятивні, трансформативні, іронічні, символні⁷.

З огляду на вичеззаначені постулати, у творчості Наталени Королевої, зокрема в її збірці «Легенди старокиївські», провідну роль для реципієнтів відіграє інтерпретація творів.

Літературний твір тільки тоді виконує своє функціональне призначення, коли входить у свідомість, уяву й емоційну сферу Іншого. Тоді відбувається його «присвоєння», якому передують своєрідний процес, що складається зі сприйняття, розуміння й інтерпретації. Відома схема «автор – твір – читач» може бути реалізована в завершеному вигляді за умови практичного осягнення і витлумачення змісту твору, переданого в певній художній формі. Буття літературного явища визначається не лише прагненням і креативною діяльністю автора, фіксацією на письмі у вигляді тексту, а передусім інтелектуальною і духовною роботою дослідника або читача, який відтворює, оживлює і по-своєму витлумачує образи та смисли одного разу створеного художнього світу. Відколи існує художнє слово, відтоді здійснювалася його інтерпретація⁸.

⁵ Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / пер. с фр., сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. Косикова. Москва : Прогресс, 1989. 616 с.

⁶ Скорина Л. «Гомін та відгомін»: дискурс інтертекстуальності в українській літературі 1920-х рр. : монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2019. 704 с.

⁷ Ярема О. Алюзія в текстах британської художньої літератури: лінгвостатистичний аспект (на матеріалі творів модерністів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 19 с.

⁸ Білоус П. Інтерпретація літературного твору. Житомир : ЖДУ, 2012. 140 с.

Зважаючи на досліджувану тему інтертекстуальної інтерпретації міфологічних образів та історичних постатей у збірці оповідань «Легенди старокіївські» Наталени Королевої, можна висувати, що авторка за допомогою прийому інтертекстуальності через семіотичне трактування опиралася на сприйняття реципієнтами її творів всіма когнітивними структурами людського організму.

Сприймання та розуміння тексту – структурні та функціональні характеристики тексту, які сприяють реалізації когнітивного процесу (сприймання, розуміння, тлумачення текстової єдності – комунікативної одиниці найвищого рівня, цілого мовного твору). Текст утворюється в разі появи настанови і функціонує у визначених комунікативних умовах (діалог між автором і читачем). Тому художні тексти Наталени Королевої з інтертекстуальними вкрапленнями можна розглядати з декількох позицій:

- з погляду інформації, яку він репрезентує;
- з погляду психології його створення як творчий акт автора;
- з погляду особливостей процесу сприймання та декодування авторського задуму («авторська модель» Наталени Королевої);
- з позицій прагматичних (текст – матеріал для сприйняття й інтерпретації).

Саме це є сприйняттям міжтекстових зв'язків, або «тексту в тексті».

Авторський задум Наталени Королевої – не розповісти чи зіставити історичні та міфологічні джерела. Письменниця вкотре переконує читача щодо древності походження українського народу, колориту вічності та незламності слов'ян, зокрема українців.

2. Міфологічні образи збірки «Легенди старокіївські»

Для середньовічної інтертекстуальності характерна струнка ієрархія, серцевину якої становили біблійні ідеї, сюжети, стилістика, а навколо них концентрувалися місцеві та запозичені поганські міфи, фольклорні тексти й історичні перекази. Причому інтертекстуальна інтерпретація цього періоду здійснюється на рівні мотиву та цитування. У ренесансній інтертекстуальності на перше місце вийшли античні ремінісценції, а середньовічні традиції витіснені на периферію. Доба бароко органічно поєднала обидві – античну й середньовічну міжтекстуальні стихії. Модель Просвітництва в цьому контексті – чиста дошка, на якій стерто всі ознаки сучасної цивілізації, щоб написати нові заповіді для людства. Шляхом інтертекстуального оновлення пішов романтизм,

який занурився у джерела фольклору (легенда, казка, балада, дума, пісня), історії та релігії. Реалізм і натуралізм видаються такими, що позбавлені інтертекстуальності. Однак насправді це не так, оскільки реалістична проза створює ефект реальності не тому, що наслідує саму дійсність, а тому, що послуговується усталеними формами щоденного мовлення, які творять ефект відсутності інтертексту і присутності реальності⁹.

Міфологічний аналіз тексту передбачає розпізнавання і виявлення в художньому творі міфів або міфологічних структур; ідентифікацію літературного варіанта міфу з інваріантом, їх зіставлення; з'ясування смислів і значень літературного міфологічного образу в загальній структурі художнього твору; визначення контексту літературних чи міфологічних образів чи мотивів; з'ясування художнього колориту, історичної епохи; дослідження мотиву звернення письменника до міфологічних образів¹⁰.

Авторська інтерпретаційна модель акцентує зв'язок між трансформацією, що відбувається зі словом у процесі художньої творчості, та специфічними якостями літературного твору, які дають підстави розглядати його як нове слово¹¹, зокрема на тлі міфологем.

Процес взаємодії міфу і літератури має досить тривалу історію, що бере свій початок від грецького поета Гомера, римського письменника Овідія, які успішно складали свої твори на міфологічну тематику. Своєрідним способом античні письменники зверталися до міфології як до джерела ідей, образів і символів. У результаті асиміляції міфів у літературу, що становила собою комбінацію літератури і релігії, письменники досягли подвійної мети — повчаючи розважати і розважаючи повчати. Софісти послуговувались міфом як сукупністю образів для реалізації абстрактного змісту. Для Платона міф був поетичною функцією, за допомогою якої він розкриває світ ідей, та фантастичною оповіддю,

⁹ Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство : підручник. Київ : Вид. дім «Кисво-Могілянська академія», 2008. 430 с.

¹⁰ Білоус П. Інтерпретація літературного твору. Житомир : ЖДУ, 2012. 140 с.

¹¹ Астрахан Н. Буття літературного твору: аналітичне та інтерпретаційне моделювання : монографія. Київ : Академвидав, 2014. 432 с.

яка суперечить релігії та моралі, проти якої Платон писав свої гнівні трактати («Держава»)¹².

Зважаючи на те, що збірку оповідань «Легенди старокиївські» Наталени Королевої умовно дослідники та літературознавці поділяють на три тематичні цикли: міфологічний, Київської Русі та Києво-Печерського патерика, зрозуміло, що валову частку головних героїв збірки займають міфологічні істоти, боги та богині міфів народів світу: грецькі, римські, скіфські, слов'янські тощо.

Нема у збірці жодної гендерної диференціації, хоча часто висвітлені й архетипні стереотипи жінки – від рабині до друга.

«Легенди старокиївські» наповнені загальними міфологічними істотами: мавки, мєви, русалки, гакатонхеїрени (у грецькій міфології – стрункі п'ятдесятиголові велетні, гетери, німфи, ладоржиці, полігімнії), які так само, як і боги, мають душі, свої думки, емоції та мрії.

В оповіданнях «Опойний дим», «Таврійська бай», «На Делосі», «Кирило Кожум'яка», «Скитський скарб» ми бачимо героїв слов'янської міфології.

У деяких творах можна простежити майже весь пантеон слов'янських та грецьких богів (що ще раз підкреслює авторський задум письменниці про рівність нашої культури серед провідних культур світу): *«І розпочався рід людський на берегах Бористенських. Від Таргітаоса, сина Ларти Бористеніди та Зевса Олімпійця почався він. Троє синів – Ліпоксеїса, Арпоксеїса та Колоксеїса скитів – лукострільців мав Таргітаос з дружиною-мавкою, красунею Зариною. Ліпоксеїс же, Арпоксеїс та Колоксеїс від матерів мавок та руслянок-русалок рід людський по землі тій розмножили. Тому до пісні, танку, мистецтва рід цей здібний: від русалок-матерів хист цей перейняли <...> Змінилось для Ларти, доньки Бористена, життя, як змінилась і сама стихійна істота, по земською дружиною, матір'ю ставши» («Скитський скарб»)¹³.*

В оповіданні «На Делосі» інтерпретовано народження Сонця у печері «Соняшного народження», зародження нового життя, де присутній суто слов'янський пантеон богів: *«Лада – весняна богиня й приємна їй квітуча юність»*; *«Давно сховано писану колиску*

¹² Горбунов А. Три великих поета Англії: Донн, Мільтон, Вордсворт. Москва : Изд-во Москов. гос. ун-та, 2012. 320 с.

¹³ Королева Наталена. Легенди старокиївські / ред. Н. Сойко. Київ : Школа, 2006. 256 с.

Сонця»; «Слава Даждь-богові, що народжується немовлятком, Яр-богом могутнім виростає, а старця Хорса дозріває і знову немовлятком у світ повертає». Воно стало вже юнаком – Яр-богом, повним життєдайної сили»; «Старий жрець бога Яса – Ясонь <...>»; «У правиці бога – промінь-спис, що ним бог загнав злу чарівницю Марену <...>»¹⁴ («Таврійська бай»).

Та найголовнішим і найсерйознішим міфічним героєм збірки є, звичайно, Перун. Образ Перуна є вирішальним для всього руського народу: йому поклонялися, його шанували, йому приносили дари, його боялися, після прийняття християнства – ненавиділи та проклинали.

Образ Перуна читач бачить у творах всієї збірки. Навіть сама авторка разом зі своїми героями вагається між двох світів – християнським та язичницьким.

Варто звернути увагу на оповідання «Перунове прокляття». Легенда «Перунове прокляття» тематично належить до легенд Княжої Русі. Наталена Королева використала в цьому творі історичні факти з «Повісті минулих літ».

«988 року читаємо такий запис: «Коли ж він (Володимир) прийшов у Київ, то звелів повалити ідолів – одних порубати, а інших спалити. Перуна ж наказав прив'язати коневі до хвоста і волочити його з гори крутим Боричевим узвозом до річки Почайни. І поставив дванадцять дружинників, щоб вони били Перуна палицями. Робилося це не тому, що дерево що-небудь почуває, а для наруги над бісом, який облецував людей у подобі цій, щоб він тепер дістав покару від людей. Великий ти, Господи, і чудні діла твої! Вчора ще був шанований людьми, а сьогодні зганьблений!» Коли тягли Перуна до Почайни, оплакували його невірні люди, всі ті, хто не був ще охрещений. І, притягнувши до берега, кинули його в Дніпро. Володимир же послав людей і сказав їм: «Якщо пристане десь до берега, то відпихайте його. А коли промине пороги, тоді тільки облиште його». Вони ж виконали все, що було їм звелено. І коли пустили Перуна і проминув він пороги, викинуло його вітром на ринь, і від того прозвалось те місце Перунова ринь, і назва ця й досі живе в народі»¹⁵.

¹⁴ Королева Наталена. Легенди старокиївські / ред. Н. Сойко. Київ : Школа, 2006. 256 с.

¹⁵ Повість врем'яних літ. Худ.-оформл. А. Ленчик. Харків : Фоліо, 2005. 317 с.

Хрещення Русі означало входження її до світової християнської спільноти, віднайдення нею свого, чітко визначеного місця серед християнських держав. Із прийняттям християнства Київська Русь очистилась від скверни, знайшла духовне прозріння, просвітлення. Це описував Нестор, не могла залишити поза увагою цю важливу тему Наталена Королева (інтерпретації інтертексту письменниці не варто сприймати як історичні джерела та достовірну інформацію, але не можна й ігнорувати того, про що в них ідеться).

У збірці часто змальований ще один бог, який має різні назви в міфах світу – Пан, Фавн. Для когось він просто «блазень» із сопілкою та цаповими ніжками. Але у збірці Наталени Королевої він завжди постає мудрим та виваженим, який може, з одного боку, підтримати, допомогти, а з іншого – налякати та покарати («Епілог», «Скитський скарб», «Володимирове срібло»).

Художні тексти Наталени Королевої відкривають читачеві новий, ширший спектр для сприйняття та роздумів. У збірці «Легенди старокиївські» образ Пана змальований у декількох варіантах – гр., слов. «Пан» та рим. «Фавн».

«Я виглянула й зраділа: сивобородий звинний Фавн зручно вмотився в пурпурі реви, що заплітала стіну. Сміється мідяношкірий в хмарі легесеньких кучериків срібного волосся. Вузловатим пальцем вказує на аметистове гроно <...> Сміється до мене, мов добрий приятель, що лиш вчора перервав був свою щоденну дружню розмову зі мною, під віконцем <...> Знову радісно всміхнувся, низько нагнувся до землі і зірвав суху маківку <...>»¹⁶.

У таких оповіданнях, як «Свангільд-князівна», «Аскольдова могила», «На Ярославовому дворі», «Стугна», зображені грецькі боги, зокрема могутній Зевс зі своїм пантеоном.

Отже, міфологічні образи змальовані у збірці «Легенди старокиївські» не для того, щоб ще раз переказувати сюжети зі світових міфів, а щоб показати їх у нових іпостасях, пов'язати їх зі світом слов'ян, українців.

3. Історичні постаті у збірці «Легенди старокиївські» Наталени Королевої

Саме поняття міжтекстових зв'язків / «сходжень» як багатопланове явище, випередивши свою епоху, помітив у 1920 р.

¹⁶ Королева Наталена. Легенди старокиївські / ред. Н. Сойко. Київ : Школа, 2006. 256 с.

Б. Томашевський. Питання про вплив одних авторів на інших, на думку вченого, зводиться до пошуків у текстах запозичень і ремінісценцій. Він стверджував, що першорядним завданням літературознавства є розрізнення різнорідних текстових подібностей. Це, по-перше, свідомо цитування, натяк, покликання на творчість письменника, по-друге, несвідоме відтворення літературного шаблону, по-третє, випадковий збіг. Без розмежувань такого роду, як стверджував Б. Томашевський, паралелі мають характер сирого матеріалу, небезкорисного для досліджень, але такого, що мало говорить для «розуму і серця»¹⁷.

Поняття «авторська інтерпретаційна модель» сприймалось би як більш доречне для позначення форми існування твору у свідомості автора, розгорнутого розуміння власного твору, а явище, як ми його визначили, за його допомогою логічніше було б назвати, наприклад, вектором розгортання авторської інтерпретаційної моделі твору, її програмою¹⁸.

За допомогою «авторської моделі», створення власних «двосвітів», прийому інтертекстуальності Наталена Королева вводить у свої художні полотна такі видатні історичні постаті, як Володимир Великий, Ярослав Мудрий, княгиня Ольга, Київ, Щек, Хорив, сестра Либідь, Анна Царгородська, цар Костянтин, мати Костянтина Олена, Аскольд, Дір, Рюрик, Данило Галицький та інші.

Та ключовими посталями збірки, звичайно, є Аскольд, Володимир Великий та княгиня Ольга.

Це і не дивно. Адже на цих трьох посталях трималася вся Київська Русь, без перебільшення, зокрема становлення її культурного та духовного світобачення із прийняттям християнства.

Змальоване і перше хрещення Русі Аскольдом – «Аскольдова могила». Вагання, страхи, хвилювання Володимира Великого під час вибору і впровадження християнства («Володимирове срібло»). Мудрість, хитрість і підступність княгині Ольги та її хрещення («Путь спасіння»).

Володимир Великий завжди постає мудрим у своїх роздумах та вчинках. Він, як пересічна людина, хвилюється, завойовує, любить, живе мирським життям. Оповідання «Володимирове срібло» зі

¹⁷ Томашевский Б. Теория литературы. Поэтика : учебное пособие. Москва : Аспект Пресс, 1999. 334 с.

¹⁸ Астрахан Н. Буття літературного твору: аналітичне та інтерпретаційне моделювання : монографія. Київ : Академвидав, 2014. 432 с.

збірки «Легенди старокиївські» Наталени Королевої розпочинається змалюванням пейзажу (роздуми князя): *«Під молочно-білим небом нерухомо стерпло Чорне море, немов виріклося назви своєї – лежить, мов далека каламутно-безбарвна. Безсонний паркий день випив фарби та сяйво з неба і з моря, а натомість кинув сіру мерлу спеку <...> такі омертвленні млавою дні віщують землетрус або злу хуртовину»*. Картини «спокійного» пейзажу переходять одразу у стан хвилювання та невпевненості перед хрещенням самого князя Володимира та всієї Київської Русі. І тривога гребців недаремна, адже виходить, що Володимир зрікся всіх язичницьких богів: Перуна, Дажбога, Велеса. Хоч ще нещодавно сам сприяв возвеличенню Перуна і проголошував його як єдиного Бога. «Чи ж гаразд чинить наш князь? Чи ж гаразд?»¹⁹.

Змальований Володимир Великий в оповіданні «Кирило Кожум'яка» не тільки як князь, а і як батько, у якого рветься серце від болі, що має віддати свою доньку Людмилу змієві в жертву: *«А Володимир схилився чолом на руку. Вуса кусає. На скроні жила б'ється, кровю чорною наливається <...> Най же станеться! <...> Амінь! – перехрестився князь. І підписав грамоту. З крісла встав – як мерлець з гробу, – білий весь. Рука не чує, як сувој згортає. Не бачить око «печатників», що нечутно сап'янями ступаючи, кулю зеленого воску до грамоти привішують, печаткою-щемками її сплющують, образом Володимировим і з тризубом його віск «знаменають» <...> Припечатана доля князівни Горислави-Людмили»*²⁰.

Споконвік було прийнято, що жінка – то слабка істота, «другорядна» від мужів. Стереотипи кардинально стерла велика княгиня Ольга, яка охрестилася у Візантії, і всі її називали «наймудрішою із жен»!

Нема спокою і князю: хвилювання, що не зміг настояти на своєму народові і мусить пливти по чужу віру, гнітить його.

Авторка короткими картинками в думках Володимирових розповідає і про його шлюб із Рогнідою, і вигідний шлюб з Анною, і завоювання Херсонеса. Наталена Королева інтерпретувала чеканення княжих монет із тризубом і назвою «гривна» у скарб, знайдений на берегах

¹⁹ Королева Наталена. Легенди старокиївські / ред. Н. Сойко. Київ : Школа, 2006. 256 с.

²⁰ Королева Наталена. Легенди старокиївські / ред. Н. Сойко. Київ : Школа, 2006. 256 с.

Херсонеса, як посвятну річ, яка вселяла віру князю у правильності дій, віру в перемогу. Скарб – це монети, срібні тетрадрахми з написом «Перисад» та зображенням на щиті голови дівчини з людським обличчям і волоссям-зм'яями. Що породило думку у князя возвеличення себе ще більше – вичеканити монети із власним ликом і написом: «Володимир, а се його сребро»²¹.

Ключовою постаттю як в історії Київської Русі, так і у збірці «Легенди старокиївські» є княгиня Ольга, прийняття християнства нею, утвердження жіночої могутності, розсудливості та влади. Адже небагато було в історії людства жінок, які могли б за собою повести сотні тисяч чоловіків і тримати у своєму розпорядженні цілі могутні держави.

Під пером Нестора багатогранна особистість Ольги, дружини князя Ігоря, стає легендарною. За плетивом фактів важко відтворити історичну реальність.

Мудрою, розсудливою і хитрою ми бачимо Ольгу на сторінках збірки оповідань «Легенди старокиївські» Наталени Королевої. Із 25 легенд ця історична постать змальована не в одній: княгиня Київської Русі, мудра володарка, вірна дружина, мстива жінка, перша хрещена на Русі, жінка зі сталевим чоловічим характером бойового войовничого загартування: *«І Анастасія зауважила, що «руська зоста» називала свою княгиню Ельгу – Ольгою. Це наймення видалось Анастасії таким милим і граціозно дівочим, що стурбовані думки несподівано прошило іскрою-пустункою: – Такої красуні Ольги не посмів би вхопити в свої обійми ані сам базилевс, як щойно спробував був затримати її, Анастасію, Юстиніан <...> Бо ж здавалось: лише зсуне Ельга свої широкі брови, то враз заgrimить грім, як за часів давньовікового Зевса. А як гляне обурено, то блисками сипнуть її сталеві, сірі, як у мисливського сокола, очі. А довгі, темні, не сивиною, а перлами пересипані коси напружаться гадами та стануть в оборону княгині»* («Путь спасіння»)²².

Інтерпретація образу княгині Ольги у збірці «Легенди старокиївські» провідним мотивом має візит її до Візантії та

²¹ Ковальчук Ю. Міфологічні та літературні джерела оповідання «Володимирове срібло» із збірки «Легенди старокиївські» Наталени Королевої. URL: <http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/eng/archive/12/44.pdf>.

²² Королева Наталена. Легенди старокиївські / ред. Н. Сойко. Київ : Школа, 2006. 256 с.

хрещення (на ім'я Олена): «Княгиня Ольга скинула з шиї важкий золотий ланцюжок з порожнім медальйоном-ковчезцем, приправленим на найдорогоцінніший дар базилевса: частину Чесного Хреста, що могла одержати по хрещенню <...> Віру Христову принесе на Тавріді і на Русь-Україну таки Гелене. Її-бо наймення прийму у святому хрещенні» («Шинкарівна»)²³.

Провідну роль у хрещенні руського світу відіграли Візантія та Константин й Олена («Гостина»).

Тексти письменниці завжди оперті на достеменні історичні побутові деталі, що робить їхні культурні та духовні концепти ідейно переконливими й естетично красивими²⁴.

Інтерпретація літературного твору існує в контексті поняття «герменевтика». Вдалими інтерпретаційними образами з античності є образи Наталени Королевої – письменниці української діаспори, яка за допомогою переосмислення, інтерпретації вдалася до створення особистого «мікрокосмосу», художнього «дивосвіту» (О. Мишанич).

Наталена Королева вводила у свої легенди вже відомі міфічні істоти і реальних відомих людей, зокрема князів, послушників, царів, не впускала у свої твори простих людей, селян, бо не знала їхнього життя, звичаїв та менталітету. Письменниця хотіла показати світу, що українська нація – це європейська високоосвічена спільнота, яка є самобутньою та самодостатньою, зі своїм світобаченням, становленням, видатними діячами й історією. Кожен твір Наталени Королевої, зокрема збірка «Легенди старокиївські», пронизаний струменем України, її ментальності й духовності.

ВИСНОВКИ

Наталена Королева була всебічно розвиненою й освіченою особистістю. Ця інтелектуалка в досить поважному віці стала на шлях української літератури. Письменниця, яка мала історичну й археологічну освіту, писала літературу інтелектуальну. Адже пересічний читач, який не знає чи не розуміє деяких культурних світових процесів, історичних подій, не збагне весь авторський задум.

²³ Королева Наталена. Легенди старокиївські / ред. Н. Сойко. Київ : Школа, 2006. 256 с.

²⁴ Художній всесвіт Наталени Королевої. URL: <http://museumlit.org.ua>.

Її збірка «Легенди старокиївські» – це синтез міфологічних та літературних джерел, інтерпретація міфологем, архетипів та історичних постатей у нових ролях та іпостасях через літературний прийом інтертексту.

Літературний текст пропонує не готове завершене зображення, а лише нарис образного уявлення, що потрібно розгорнути; контури, які варто конкретизувати і заповнити; сконцентрувати пластичну картину, створити цілісний зоровий образ²⁵.

Наталена Королева ставила за провідний принцип творення власного світобачення саме інтертекстуальні вкраплення. Адже інтертекстуальність – це відтворення в літературному творі конкретних літературних явищ інших творів, більш ранніх, через цитування, алузії, ремінісценції, пародіювання чи вдалу інтерпретацію²⁶.

Боги, богині, міфологічні істоти, історичні фігури переживають нове життя в художній канві авторки. Тому вона ще в епілозі до збірки зазначала: *«Не треба в них шукати «строгої» науковості: це-бо не вислід розшуків, дослідів, розвідок, студій. Це лише квітки, виплекані двома невтомними садівниками. Мрія – наймення одної, друга ж зветься – Любов»*²⁷.

АНОТАЦІЯ

В українському літературознавстві все частіше і частіше дослідження стосуються тих творів і постатей, які за певних умов у певні епохи були забуті, невизнані чи заборонені.

У даному дослідженні проаналізовано творчість цікавої, колоритної та неординарної письменниці – Наталени Королевої, зокрема акцентовано увагу на її легендарній збірці оповідань «Легенди старокиївські».

У фокусі уваги – віртуозна майстерність Наталени Королевої використовувати вже відомі тексти, зокрема міфи та легенди світу, літературні джерела, твори, навіть, деяким чином, історичні документи в нових іпостасях. Що в літературознавстві часто

²⁵ Лановик М. Теорія відносності художнього перекладу : літературознавчі проєкції. Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2006. 420 с.

²⁶ Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору / за ред. Д. Головенко. Луцьк : Волинська книга, 2007. 324 с.

²⁷ Королева Наталена. Легенди старокиївські / ред. Н. Сойко. Київ : Школа, 2006. 256 с.

називається інтертекстуальними вкрапленнями в художнє полотно письменників, або інтертекстом, тобто це «текст у тексті».

Оскільки збірка поділена умовно на три тематичні цикли: скіфський, легенди Княжої доби, легенди, пов'язані з Кисво-Печерським патериком, інтертекстом для авторки і послугували дотичні до цих груп матеріали: грецькі, скіфські, скандинавські, слов'янські міфи та легенди, «Повість минулих літ», Кисво-Печерський патерик тощо.

Висновуючи використання й інтерпретацію у новому світі даних міфологічних та літературних джерел у своїй творчій канві, з'являються образи, архетипи і історичні постаті тієї чи іншої епохи, які постають нам зовсім новими: боги, богині, міфічні істоти, видатні історичні постаті, які змінювали перебіг історії, незважаючи навіть на гендерну приналежність і тільки з однією метою, яку мала авторка, – піднести українську літературу на вищий загально визнаний щабель, показати культурну ідентичність українського народу, а також його самобутність.

Література

1. Антофійчук Володимир. Євангельський контекст у творчості Наталени Королевої. *Слово і час*. 2000. № 8. С. 36–45.
2. Астрахан Н. Буття літературного твору: аналітичне та інтерпретаційне моделювання : монографія. Київ : Академвидав, 2014. 432 с.
3. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / пер. с фр., сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. Косикова. Москва : Прогресс, 1989. 616 с.
4. Білоус П. Інтерпретація літературного твору. Житомир : ЖДУ, 2012. 140 с.
5. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування. Київ : Довіра, 1993. 414 с.
6. Горбунов А. Три великих поета Англії: Донн, Мільтон, Вордсворт. Москва : Изд-во Москов. гос. ун-та, 2012. 320 с.
7. Гловацька К. Міфи давньої Греції / за ред. Є. Литвиненка. Київ : Веселка, 1991. 263 с.
8. Губарев В. Історія України. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2005. 624 с.
9. Ёловінський М. Інтертекстуальність. *Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина ХХ – початок ХХІ ст. /*

упоряд. Б. Бакули ; за заг. ред. В. Моренця ; пер. з польськ. С. Яковенка. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 284–309.

10. Дей О. Легенди та перекази. Легенди та перекази / упоряд. та приміт. А. Іоаніді ; вступ. ст. О. Дея. Київ : Наукова думка, 1985. С. 13.

11. Галайдук В. Українська міфологія. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 288 с.

12. Голубовська І. Виплекані мрією і любов'ю. *Слово і час*. 2002. № 11. С. 41–45.

13. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору / за ред. Д. Головенко. Луцьк : Волинська книга, 2007. 324 с.

14. Киреевский И. Р. Мифы древних славян: боги, духи, растения, животные / ред. С. Скляр. Харьков : Клуб семейного досуга, 2007. 239 с.

15. Ковальчук Ю. Інтертекст як ключовий прийом створення власного інтерпретаційного «дивосвіту» у збірці оповідань «Легенди старокиївські» Наталени Королевої. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/14/part_2/32.pdf.

16. Ковальчук Ю. Міфологічні та літературні джерела оповідання «Володимирове срібло» із збірки «Легенди старокиївські» Наталени Королевої. URL: <http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/eng/archive/12/44.pdf>.

17. Козуля Олесь. Жінки в історії України / за ред. О. Козулі. Київ : Преса України, 1992. 256 с.

18. Королева Н. Предок : Історичні повісті. Легенди старокиївські / упорядн., авт. післям. та приміток О. Мишанич. Київ, 1991. 334с.

19. Кун М. Легенди і міфи Стародавньої Греції. Худ. оформл. В. Бариби. 4-е вид. Тернопіль : АТ «Тарнекс», за участю МП «Мальви», 1993. 416 с.

20. Лановик М. Теорія відносності художнього перекладу : літературознавчі проєкції. Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2006. 420 с.

21. Ковалів Ю. Літературні силуети. *Слово і час*. 2019. № 2. С. 69.

22. Мишанич О. Дивосвіти Наталени Королевої. *Предок* / Н. Королева. Київ, 1991.

23. Мишанич О. Повернення. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : АТ «Обереги», 1997. 336 с.

24. Мишанич О. Українське слово. Київ, 1994. Т. 1.

25. Мітосек З. Теорії літературних досліджень. Пер. з польсь. В. Гуменюка. Сімферополь : Таврія, 2005. 408 с.
26. Королева Наталена. Легенди старокиївські / ред. Н. Сойко. Київ : Школа, 2006. 256 с.
27. Плачинда С. Міфи і легенди давньої України. Київ : ФОРТЕ Стебеляк О.М., 2017. 304 с.
28. Повість врем'яних літ. Худ.-оформл. А. Ленчик. Харків : Фоліо, 2005. 317 с.
29. Будний В., Льницький М. Порівняльне літературознавство : підручник. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
30. Рюриковичи и Романовы: князья, цари, императоры / сост. И. Левашова. Донецк : ООО «Глория Трейд», 2012. 384 с.
31. Скорина Л. «Гомін та відгомін»: дискурс інтертекстуальності в українській літературі 1920-х рр. : монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2019. 704 с.
32. Сучасний словник літературознавчих термінів / авт.-укл. М. Гетьманець. Харків : Веста ; Ранок, 2003. 160 с.
33. Томашевский Б. Теория литературы. Поэтика : учебное пособие. Москва : Аспект Пресс, 1999. 334 с.
34. Українки в історії / за ред. В. Борисенко. Київ : Либідь, 2004. 326 с.
35. Ярема О. Алюзія в текстах британської художньої літератури : лінгвостатистичний аспект (на матеріалі творів модерністів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 19 с.

Information about the author:

Kovalchuk Yulia Anatoliivna,

orcid.org/0000-0002-1327-1358

Postgraduate Student at the Department of Ukrainian
and Foreign Literature

Zhytomyr Ivan Franko State University

40, Velyka Berdychivska str., Zhytomyr, 10008, Ukraine